

БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИК ГАРОВИДИР.

Рахманов Шарифжон Валижонович

Техника фанлари бўйича фалсафа доктори,(PhD)

Наманган муҳандислик қурилиш институти

Аннотация: биохилма-хиллик-бу тирик организмнинг мураккаблигини, унинг ўз функцияларини ўз-ўзини тартибга солиш қобилиятини ва улардан ҳар томонлама фойдаланиш имкониятини ақс еттирувчи биологик объектларнинг ҳар хил турлари ёки ҳодисалари сони ва уларнинг пайдо бўлишининг белгиланган макон ва вақт оралигида такрорланиши. Биологик хилма-хилликка барча ҳайвонлар, ўсимликлар, замбуруғлар, микроорганизмлар ва екотизимлар ҳамда уларда содир бўладиган жараёнлар киради.

Калит сўзлар: биохилма-хиллик, ўрмонлар, авлодлар, екотизим, чўл, дашт, ўсимлик, ҳайвонот.

Аннотация: биоразнообразие - это количество различных типов или явлений биологических объектов, отражающих сложность живого организма, его способность к саморегуляции собственных функций и возможность их всестороннего использования, а также повторение их возникновения в заданном пространстве и временных рамках. Биологическое разнообразие включает в себя всех животных, растения, грибы, микроорганизмы и экосистемы, а также процессы, которые в них происходят.

Ключевые слова: биоразнообразие, леса, поколения, экосистема, пустыня, степь, растительность, язычники.

Abstract: biodiversity is the number of different types or phenomena of biological objects reflecting the complexity of a living organism, its ability to self-regulate its own functions and the possibility of their comprehensive use, as well as the repetition of their occurrence in a given space and time frame. Biological diversity includes all animals, plants, fungi, microorganisms and ecosystems, as well as the processes that occur in them.

Keywords: biodiversity, forests, generations, ecosystem, desert, steppe, vegetation, pagans.

Биохилма ернинг биосфера қобиғида яшовчи флора ва фаунанинг турли шакллари, кўриниши ва хилма-хиллиги экотизимларга қараганда анча хилма-хилдир. Чунки экологик тизимда организмлар нафақат хилма-хиллиги,

балки катталиги, муайян функцияларни бажариш қобилияти ва муайян табиий жараёнларда иштирок этиши билан ҳам фарқланади. Уларнинг ҳар бири, рангидан қатий назар, биосферада маълум бир экологик функцияни бажаради.

Тупроқдаги азотли бирикмаларни (нитратларни) парчалайдиган микроорганизмлар бактериялар вазифасини тупроқда яшовчи бошқа микроорганизмлар бажара олмайди. Худди шундай, йиртқичлар озиқ-овқат занжиридаги ўлжани алмаштира олмайди. Сайёрада 500000 дан ортиқ ўсимлик турлари мавжуд ва одамлар улардан фақат 6000 тасини кундалик ҳаётларида ишлатишади. 1500 турдаги ўсимликлар доривор ўсимликлар тоифасига киради. Ўзбекистондаги 4148 ўсимлик туридан 577 таси доривор, 103 таси бўёқ ва 560 таси эфир мойларидир. Ўрмонлар мамлакат умумий майдонининг 5,1 фоизини эгаллайди, аммо уларнинг ер қоплами 0,3-0,4% ни ташкил қилади. Сўнгги 20 йил ичида экологик вазиятнинг ёмонлашувига Ўзбекистон қизил китобига флоранинг 147 тури киритилгани сабаб бўлмоқда. Ер юзида фаунанинг 2 миллиондан ортиқ турлари мавжуд бўлиб, уларнинг ҳар бири экотизимларда ўз ўрнига ва фойдали экологик хусусиятларга эга. Ерда яшайдиган ва ўсадиган ноёб, йўқолиб кетиш хавфи остида бўлган тирик ва тирик организмларнинг бир тури ҳар кун мамлакатлар ёки дунёнинг қизил китобларига киритилган.

Шунинг учун одамлар хилма-хилликни сақлашлари керак. 156 мамлакат раҳбарлари томонидан 1992 йилда Рио-де-Жанейрода (Бразилия) имзоланган биологик хилма-хиллик тўғрисидаги Конвенцияга Қўшилган

Ўзбекистон Республикасида 1995 йилда олий Мажлис томонидан ратификация қилинган. Биологик хилма-хиллик тўғрисидаги халқаро Конвенциянинг мақсадлари қуйидагилардан иборат: - ердаги биологик ресурсларнинг хилма-хиллигини сақлаш; миллий иқтисодиётда (қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик) биологик ресурслардан фойдаланишда табиий ресурсларга ва миллий иқтисодиётга зарар етказмайдиган усуллардан фойдаланиш; генетик ресурслардан фойдаланиш ва улардан фойдаланишда адолатли ва адолатли усуллардан фойдаланишни рағбатлантириш. Биохилма-хиллик ҳар бир мамлакатнинг ҳаётий манбаидир. Бу иқтисодий фаолиятнинг асосини ташкил этади ва яшаш воситасидир. Уни сақлаб қолиш ва ундан оқилона фойдаланиш ҳар қандай давлатнинг ривожланишига эришиш учун жуда муҳимдир.

Биохилма-хилликни ҳимоя қилиш ва таъминлаш суғурта учун ноёб ҳисса ҳисобланади келажак авлодлар фонди, чунки ҳатто одамларга умуман фойда келтирмайдиган ҳаёт шакллари ҳам табиатда муҳим аҳамиятга эга. "Биологик хилма-хиллик" ёки "биологик хилма-хиллик" атамаси нисбатан янги ва кам маълум. Бу ерда мавжуд бўлган барча тирик мавжудотлар - ҳайвонлар, ўсимликлар, замбуруғлар ва бактерияларнинг хилма-хиллигини ифодалайди. "Биологик хилма-хиллик" атамаси биологик дунёнинг барча қисмларининг ўзаро боғлиқлигини англатади. Биохилма-хиллик кўпинча учта даражада кўриб чиқилади: 1. Турларнинг хилма - хиллиги-яъни барча ўсимликлар ва ҳайвонларнинг, шу жумладан замбуруғлар ва микроорганизмларнинг хилма-хиллиги; 2. Генетик хилма-хиллик-тур ичидаги генетик материалнинг хилма-хиллиги; 3. Экотизим хилма-хиллиги-бу экотизимларнинг хилма-хиллиги (масалан, ўрмонлар, тоғлар, даштлар ёки саванналар, чўллар ва бошқалар).

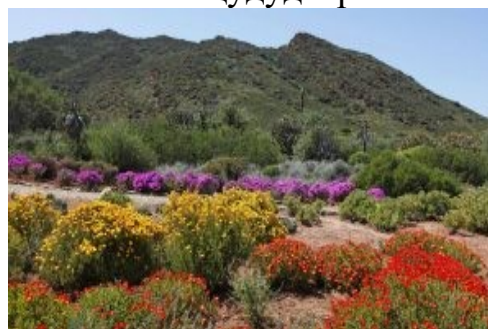
Ҳайвонлар ва ўсимликларнинг ёввойи ва хонакилаштирилган (маданий) турлари озиқ-овқатнинг ягона манбаи ва кўплаб дори-дармонларнинг асоси ва кўплаб саноат маҳсулотларининг ажралмас

қисмидир. Қўшма Штатлар каби саноати ривожланган мамлакатларда ялпи миллий маҳсулотнинг (ЯИМ) тахминан 4,5% фақат ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг ёввойи турларидан фойдаланиш натижасида ҳосил бўлади. Кам ривожланган мамлакатлар учун бу миқдор анча юқори бўлиши мумкин. Маданий ўсимликлар ва уй ҳайвонларининг ҳозирги тижорат аҳамияти жуда катта. Масалан, Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши ЯИМнинг қарийб 45 фоизини ташкил этади. Биохилма-хиллик биосферани ташкил қилади, инсон бошқа биологик турлар билан бир қаторда биосферада яшайди ва инсоннинг омон қолиши ва фаровонлиги унинг ҳолатига боғлиқ. Илгари, инсон фаолияти кўлами уларга таъсир қилмаган бўлар эди, чунки улар табиий ресурслар миқдорига нисбатан жуда кичик эди. Энди, инсоният 21-асрга кириб борар экан, иқлим ўзгариши, чўлланиш, биохилма-хилликни йўқотиш ва ҳоказолар таҳдиди инсон ўзининг келажақдаги мавжудлиги пойдеворига путур етказётганини кўрсатмоқда.

Марказий Осиё минтақасини иқтисодий ривожлантиришни ўйланмаган режалаштириш натижасида юзага келган Орол денгизи муаммоси бундай ривожланиш алоҳида минтақалар учун қанчалик хавфли бўлиши мумкинлигига яққол мисолдир. Ўзбекистон асосан аграр мамлакат бўлгани учун бу табиий муҳит сифатига боғлиқ. Илгари биологик ресурсларнинг атроф-муҳитни таъминлашда бевосита фойдаларижараёнлар ва уларнинг мамлакатни барқарорлаштириш ва ривожлантиришдаги алоҳида роли ҳисобга олинмади. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда овчиликни бошқариш, доривор ўсимликларни йиғиш ва биохилма-хиллик ресурсларидан барқарор фойдаланишнинг шу каби механизмлари ишлаб чиқилган бўлса-да, барча иқтисодий ва экологик манфаатларни ҳисобга оладиган умумий ёндашув нисбатан янги. Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, ушбу сектор мувозанатли бўлганда катта иқтисодий фойда келтириши ва мамлакат ривожланишини тезлаштириши мумкин. Биоресурслардан барқарор фойдаланиш уч тоифага бўлинади: барқарор иқтисодий фойдаланиш; илмий

ва маърифий мақсадларда фойдаланиш; маданий ва рекреацион (рекреацион) мақсадларда фойдаланиш. Биологик хилма-хилликдан иқтисодий мақсадларда фойдаланиш ов, туризм ва маълум бир иқтисодий қийматга эга маҳсулотларни сотиб олиш каби фаолиятни ўз ичига олади.

Шунингдек, уни пул кўринишида баҳолаш қийин, аммо у сув ҳавзаларини муҳофаза қилиш ва чўлланишнинг олдини олиш каби республика учун барқарорлаштирувчи ва иқтисодий аҳамиятга эга бўлган жиҳатларни ҳам қамраб олади. Биохилма-хилликдан барқарор иқтисодий фойдаланиш алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тизимида

биохилма-хилликни сақлаш, имтиёзларнинг адолатли тақсимланиши, айниқса қишлоқ (маҳаллий) аҳоли манфаатларини кўзлаб, Ўзбекистонда биохилма-хиллик ресурсларидан барқарор иқтисодий ва экологик фойдаланишни ривожлантириш, назорат ва ҳисобдорликни қайта кўриб чиқиш учун зарур бўлган махсус механизм ва усуллардан фойдаланиш талаб этилади.

Табиий ҳудудлардан илмий тадқиқотлар учун тирик лабораториялар сифатида фойдаланиш биологик хилма-хилликни сақлаш ва ундан фойдаланишни яхшироқ тушуниш учун асосдир.

Табиий ҳудудлар экологик таълим учун асосий ресурс материалidir. Табиий ҳудудда бўлгандагина жонли ва жонсиз табиатнинг мураккаб ўзаро боғлиқлиги ва уйғун ўзаро таъсирини кўриш ва ҳис қилиш мумкин. Фақат табиий муҳит билан бевосита алоқада бўлган одам (айниқса болалар) ўзи учун кўп нарсаларни кашф этади, масалан, кирпичи нима учун тиканли, қушлар нима учун илонларни ёқтирмайди ва кўрқади, нега ҳайвонлар химоя соясига

мухтож ва бошқалар. Сайёра жонзотларининг "ёввойи" ҳаётини кузатиш орқали инсон ўз соғлиғини сақлаш учун айниқса зарур бўлган жуда кўп фойдали маълумотларни олади, чунки ҳайвонлар томонидан кўплаб доривор маҳсулотлар (ёки заҳарлар) аниқланган. "Ўзгармаган" табиий ҳудудлар ва шаҳарларни ёки саноат агломератларини таққослашда сезиларли фарқлар одамни беихтиёр табиат мўрт ва инсоннинг беҳосдан фаолияти салбий таъсир кўрсатиши мумкин деб ўйлайди. Илмий ва таълим мақсадларида барқарор фойдаланиш қуйидагиларни ўз ичига олади: тадқиқот мақсадларида биологик хилма-хилликдан фойдаланишнинг афзалликларини максимал даражада ошириш; Ўзбекистонда ўсимликларнинг биохилма-хиллигини сақлаш ва улардан оқилона фойдаланиш (масалан, жаҳон аҳамиятига эга ёввойи олмалардан); иқтисодий фойда олиш учун мўлжалланган биотехнология ва биофармацевтикаларни ривожлантириш энг муҳим вазифалардан биридир.

Хулоса қилиб айтганда афсуски, сўнгги уч ярим аср давомида 60 дан ортиқ турдаги ҳайвонлар ва 100 га яқин қуш турлари ер юзидан ғойиб бўлди. Бундай ҳалокатли жараён XX аср охирида ўзини янада кучлироқ намоён қила бошлади. Афсуски, бу ҳали ҳам давом этмоқда. Йўқолиб кетиш сутемизувчиларнинг 120 турига ва қушларнинг 187 турига таҳдид солмоқда. Ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг қашшоқлашувини тўхтатиш ва ҳайвонот дунёсининг хилма-хиллигини сақлаш энг устувор вазифадир. Ҳар бир биологик тур ўзига хос хусусиятларга эга ва ҳимояга лойиқдир. Қўриқхоналар, миллий боғлар, қўриқхоналар ва бошқа қўриқланадиган ҳудудларда ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг барча хилма-хиллигини сақлаш ҳар бир фуқаронинг энг муҳим вазифаси ва вазифаси эканлигини унутмаслигимиз керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

[1]. Valijonovich, R. S., Axmadjanovich, T. A., & Khoshimjon, Y. S. (2021). Causes and Consequences of Floods and Floods in The Safety of Life, Measures to

Protect the Population and The Territory. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 25(1), 83- 86.

[2].Valijonovich, R. S., Axmadjanovich, T. A., & Khoshimjon, Y. S. (2021). Causes and Consequences of Floods and Floods in The Safety of Life. Measures to Protect the.

[3].Рахманов, Ш. В., Игамбердиева, Д. А., & Рахимов, У. Ю. (2017). Пути повышения плодородия эродированных почв в Наманганской области. Молодой ученый, (20), 226- 228.

[4].Рахманов, Ш. В., & Рахимов, Х. М. (2020). Система методов обучения безопасности жизнедеятельности. Вестник науки и образования, (2-2 (80)), 67-69.

[5].Рахманов, Ш. В. (2023). ХАНИЗМ ОБРАЗОВАНИЯ МОЧЕВИНОФОРМАЛЬДЕГИДНОЙ СМОЛЫ НА ОСНОВЕ МОЧЕВИНЫ И ФОРМАЛЬДЕГИДА. Scientific Impulse, 1(9), 719-726.

[6].Рахманов, Ш. В., Игамбердиева, Д. А., & Рахимов, У. Ю. (2017). Пути повышения плодородия эродированных почв в Наманганской области. Молодой ученый, (20), 226- 228.

[7].Ахмедов, Б., & Рахманов, Ш. В. Тупроқ эрозияси ва унга қарши кураш чоралари. ФарПИ илмий техника журнали. Фарғона-2013 йил, 3.

[8]. Rakmanov, S. V. (2023). GRANULOMETRIC OF GOVASOI CLAYS ANXIOUS RESULTS. Scientific Impulse, 1(9), 727-734.

[9].Мамадалиев, Ш. М., & Рахмонов, Ш. В. (2023). ПРОБЛЕМЫ АРАЛЬСКОГО МОРЯ И ВОДНЫЕ РЕСУРСЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ. Экономика и социум, (5-2 (108)), 899-903.

[10]. Исабоева Д. Рахмонов Ш.В. Атроф муҳит ва сув ҳавзаларининг ифлосланиши ҳамда уларни тозалаш усуллари. Экономика и социум" 1 (10), 101-108

[11].Валижонова Наргиза., Ш.Рахманов. ЧИҚИНДИЛАРНИ ҚАЙТА
ИШЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИТЕХНИКА ВА TECHNOLOGIYALAR
RIVOJINING ISTIQBOLLARI: Конференция.НамМКИ.2023й